

До спеціалізованої вченої ради
Д 35.052.19
у Національному університеті
«Львівська політехніка»

м. Львів, вул. Ст. Бандери, 12

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**кандидата юридичних наук, професора Котухи Олександра Степановича
на дисертацію Лепех Лесі Любомирівни «Соціальна та юридична
ефективність механізму правового регулювання», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 –
теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень**

Актуальність теми дослідження. Необхідно зауважити, що аналіз суспільних процесів і тенденцій, що впливають на дієвість закону, його ефективність, дає змогу передбачити наслідки такого впливу та планувати необхідні заходи матеріального та ідеологічного порядку. Адже держава забезпечує життєдіяльність суспільства як системи через використання влади, а право – через нормативне регулювання.

Останнє споконвічно покликано бути стабілізуючим і заспокійливим чинником завдяки принципам волі і справедливості, які містяться у ньому. В умовах формування в Україні основ правової держави роль і значення механізму правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової урегульованості суспільних відносин.

Натомість, варто підкреслити, що питання визначення поняття та змісту механізму правового регулювання займає одне з центральних місць в науці загальної теорії права. Механізм правового регулювання потрібно розглядати не як набір окремих юридичних засобів, а як динамічну систему правових явищ, які взаємодіють між собою.

У цьому контексті, справедливо зауважує дисертант, що «зважаючи на нові соціально-економічні та правові умови, спадщина юридичної науки у сфері теорії ефективності потребує переосмислення, аналізу та систематизації для визначення напрямів вдосконалення правотворчої і правозастосовної практики на методологічних основах, які засвідчують діалектичність соціальних і правових явищ».

Отже, викладене вище свідчить на користь актуальності теми дисертаційного дослідження соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання, що проведене Л. Л. Лепех.

За своїм обсягом, проблемністю, суспільною і науковою значимістю обрана тема дослідження цілком відповідає проблематиці кандидатської дисертації зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Дисертаційна робота, є достатньо методологічно збалансованою, оскільки положення наукової новизни, висновки належно обґрунтовані та об'єктивні. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 214 сторінок, з них 187 сторінок – основний текст і 35 – список використаних джерел (280 найменувань).

Обґрунтованість наукових положень дисертаційної роботи та достовірність отриманих результатів підтверджені комплексним використанням різноманітних методів дослідження, що дозволило якісно проаналізувати і теоретичні питання, і практичні аспекти соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання. Під час виконання дисертаційного дослідження автор використовувала різні методи наукового пізнання, що в свою чергу, сприяло забезпеченню достовірності та об'єктивності одержаних нових знань. Методологічну основу дослідження склали сучасні методи, які застосовуються в юридичній науці – філософські (світоглядні), загальнонаукові та спеціальні юридичні методи наукового пізнання. Найбільш значущими

стали: метод філософської герменевтики, що інтегрує знання про ефективність у праві – юридичні, логічні, лінгвістичні, психологічні, історичні, соціально-політичні тощо (підрозділи 2.2, 2.3); діалектичний метод, виявом якого є всебічне дослідження ефективності права, її взаємозв'язку з іншими правовими явищами: доцільністю, ефективністю (підрозділ 2.2; 3.1); порівняльний метод, котрий використано для з'ясування спільного й відмінного між видами ефективності механізму правового регулювання шляхом їх порівняння, розрізнення за відповідною ознакою або властивістю (Розділ 3); цільовий метод, за допомогою якого з'ясовано мету і завдання правового регулювання (підрозділ 1.2, розділ 4); метод класифікації, який застосовано, зокрема, для здійснення видової характеристики актів ефективності механізму правового регулювання (підрозділ 2.4). Метод документального аналізу, що дав змогу окреслити напрями удосконалення теоретичних засад і практики підвищення ефективності механізму правового регулювання. Метод узагальнення використано для формулювання прикінцевих положень проведеного дослідження.

Проведене Л.Л. Лепех наукове дослідження соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання містить нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують конкретне наукове завдання згідно теми дослідження та мають істотне значення для теорії держави і права.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Положення наукової роботи ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є обґрунтованими та базуються на власних судженнях автора. Наукова новизна визначається тим, що за характером розглянутих питань вона є комплексним монографічним дослідженням соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання. В дисертації сформульовано важливі для правозастосовної практики положення і висновки, запропоновані особисто автором. Дисертантом проаналізовано значний масив загальнотеоретичних наукових праць, розробок фахівців у галузі теорії держави

і права, філософії права, соціології права, міжнародного права та інших галузей науки.

Автор поставила собі за мету комплексно, на загальнотеоретичному рівні, дослідити особливості і закономірності соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання.

Для досягнення поставленої мети, було визначено вирішення певного кола завдань. Така постановка мети та відповідних завдань вимагала від автора: визначити методологічні засади дослідження ефективності механізму правового регулювання; дослідити цінність права як його соціально-юридичну характеристику; узагальнити наукові підходи щодо розуміння сутності правового регулювання; розкрити зміст та структуру механізму правового регулювання; з'ясувати природу ефективності механізму правового регулювання; виокремити та проаналізувати умови ефективності механізму правового регулювання; здійснити видову характеристику ефективності механізму правового регулювання; визначити особливості дослідження соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання; висвітлити параметри оцінювання соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання; розкрити взаємозв'язок соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання; з'ясувати роль правового моніторингу в узгодженні соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання.

Зміст дисертаційної роботи, характер висновків, до яких прийшла автор та зміст запропонованих нею рекомендацій свідчать, що дисертант зуміла досягти поставленої мети, яку поставила перед собою.

Заслуговує на увагу різнобічна апробація результатів наукового дослідження: вони доповідалися на авторитетних наукових і науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах; можуть використовуватися в навчальному процесі під час вивчення таких наукових дисциплін, як: «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», «Тлумачення правових норм», використані при підготовці науково-методичних посібників, текстів

лекцій, а також у науково-дослідній роботі студентів.

При виконанні дисертаційного дослідження використана значна кількість теоретичних робіт, які мають відповідне відношення до аналізованої проблематики. Автор широко оперує роботами науковців фахівців з теорії права та інших наукових дисциплін. Літературні джерела використовуються критично, ведеться аргументована полеміка з науковцями та практиками. Вільне володіння надбанями наукової думки не лише показує належний рівень вже проведеного дослідження, а й свідчить про високий потенціал автора. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації досягнута шляхом аналізу зібраного теоретичного матеріалу завдяки використанню різноманітних методів наукового пошуку. Належна методологія дослідження також є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків та результатів, викладених у дисертації.

Новизна положень та висновки, які виносяться на захист, заявлених як такі, що становлять наукову новизну дійсно є такими. Дисертаційна робота є новітнім комплексним науковим дослідженням, в якому на основі аналізу теоретичних питань розглянуто соціальну та юридичну ефективність механізму правового регулювання в контексті сучасного розвитку теоретико-правової науки, окреслено проблеми співвідношення соціальної і юридичної ефективності механізму правового регулювання таких форм юридичної практики, як правотворчість і правозастосування, в контексті дослідження питання соціальної зумовленості права, протиріч між законністю і доцільністю.

Висуваючи вказану загальну ідею та розглядаючи її окремі аспекти, дисертант сформулювала низку особистих висновків, пропозицій та рекомендацій, які теж характеризуються науковою новизною і в сукупності вирішують важливу теоретичну і практичну проблему.

Дисертація, загалом, є завершеною науковою працею, в якій у логічній послідовності розкрита мета і завдання дослідження.

У контексті дослідження питань, що становили проблематику дисертаційного дослідження, автор цілком слушно зауважує, що соціальна

цінність права – це його соціально-юридична характеристика, що виражається в його необхідності, корисності і досягненні лише позитивного результату, яка сприяє виділенню права як особливого об'єкта реальності, а також властивостей права, що виникають в результаті його взаємодії із суспільними потребами й інтересами, і слугують задоволенню останніх.

Своєрідність сутності права відображається у видових властивостях явища, виявляється в змісті принципів його взаємодії з навколишньою реальністю. Сутність, ознаки і принципи характеризують цінність права загалом. Вони зумовлюють зміст права, що складається з норм, які встановлюють суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів у типових ситуаціях. У змісті права виражаються властивості цього явища і багато в чому зміст визначає його індивідуальну оцінку з боку різноманітних суб'єктів.

На основі поглибленого дослідження автор звертає увагу на те, що право є засобом встановлення, регламентації, підтримки і зміцнення соціальних зв'язків, сукупність яких є елементом будь-якого суспільства. Суб'єктів, між якими встановлюються й існують соціальні зв'язки, є чимало. Це, насамперед, само суспільство в особі громадян, суспільних об'єднань, політичних партій тощо, які спрямовують свою діяльність на здійснення соціально значущих цілей суспільства, з одного боку, і держава – з іншого, як одне з інституціональних утворень суспільства, яке через свої властивості має особливий статус (стор. 55).

Характеризуючи сутність правового регулювання, автор зазначає, що правове регулювання – це складна теоретично насичена категорія. У розкритті особливостей поняття правового регулювання треба зважати на такі суміжні та пов'язані з ними поняття, як «соціальне регулювання» і «правовий вплив». Взаємозв'язок правового та соціального регулювання пояснюють тим, що за своєю природою правове регулювання є різновидом соціального регулювання та характеризується організованістю й потенційною результативністю і його здійснення відбувається за допомогою системи спеціалізованих правових засобів, які відображають призначення права як нормативного регулятора

(стор. 59-60).

Розглянувши методи і способи правового регулювання, Л. Л. Лепех звертає увагу на те, що правовому регулюванню властиві свої особливі методи і способи. Методи правового регулювання – це прийоми юридичного впливу, їхнє поєднання, що характеризують використання в конкретній сфері суспільних відносин відповідного комплексу юридичних засобів. Методи виражають сутність того чи іншого юридичного режиму регулювання. Виділяють імперативний і диспозитивний, централізований і децентралізований, методи субординації та координації, а також інші методи правового регулювання. Такі класифікації властиві навчальній літературі. Водночас монографічна література має й інші класифікації. Наприклад, відомі такі активні методи правового регулювання, як: переконання, заохочення і примус. Метод переконання передбачає роз'яснення суб'єктам права мету, значення, сутності тих чи інших правових актів та необхідності їх виконання і дотримання (стор. 75-76).

Досліджуючи зміст та структура механізму правового регулювання дисертант пропонує власне трактування поняття «механізм правового регулювання», як системи спеціальних правових засобів, за допомогою яких відбувається нормативно-організоване, послідовно здійснюване комплексне та результативне впорядкування суспільних відносин.

На думку автора, таке трактування механізму правового регулювання дає змогу: охарактеризувати механізм правового регулювання в робочому стані, дослідити його предмет, а не тільки пов'язаний єдиним функціональним призначенням об'єкт; вказати не тільки на головну мету правового регулювання, а й на логічну завершеність процесу правового регулювання; акцентувати на чіткій внутрішній організації механізму правового регулювання; позначити системний, комплексний характер процесу здійснення механізму правового регулювання; відзначити значущість належних правових засобів у забезпеченні процесу досягнення мети механізму правового регулювання (стор. 82-84).

Заслуговує на увагу думка Л. Л. Лепех про те, що не можна ототожнювати розуміння ефективності норми права, ефективності закону з ефективністю механізму правового регулювання і права загалом, їх потрібно співвідносити як конкретне і загальне. Однак доводиться констатувати, що більшість науковців схильні тлумачити категорію «ефективність механізму правового регулювання» як рівнозначну категорії «ефективність норми права» або «ефективність законодавства». При цьому в один ряд з ними ставлять найширшу за обсягом категорію – «ефективність права» (стор. 101).

Розглянувши ефективність як загальнонаукову категорію, дисертант робить висновок, що це оціночна категорія, яка не має постійного значення. Щоправда, на думку автора, можна говорити, що її змістове наповнення завжди позитивне (стор. 103-105).

Автор, аналізуючи умови ефективності механізму правового регулювання, зауважує що умовами ефективності механізму правового регулювання можна вважати рівень законності і правопорядку. Законність означає ідею, вимогу і систему реального вираження права в законах держави, у самій законотворчості. Законність полягає в тому, що посадові особи виконують вимоги законів, виявляючи порушення закону, припиняють їх, відновлюють порушені права і притягають винних до юридичної відповідальності. Відповідно до цього законність обов'язково має характеризуватися наявністю ефективного механізму захисту дії законів держави, зокрема захисту прав і законних інтересів громадян, інших суб'єктів права. Порушення законів з боку громадян та інших осіб ще не означає, що ці особи є порушниками законності. У такому разі йдеться лише про порушення правопорядку в суспільстві (стор. 120-125).

Варта уваги думка Л. Л. Лепех про те, що ефективність механізму правового регулювання можна визначити як ступінь досягнення соціальних і юридичних цілей, опосередкованих спеціально-юридичним впливом на значущі для держави і суспільства суспільні відносини особливими методами і

способами, здійснюваними за допомогою системи правових засобів і спрямованими на досягнення соціально корисного результату.

Підстави вирізняти юридичну ефективність правового регулювання є тоді, коли зміст мети закону становлять саме юридичні наслідки (тобто зміни в законодавстві, зміни у правовому статусі певної групи суб'єктів або в конкретних правах та обов'язках персоніфікованих осіб). У решті випадків йдеться, так би мовити, про загальносоціальну (економічну, політичну, екологічну, духовну тощо) ефективність правового регулювання.

Розглянувши проблему взаємозв'язку соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання, теоретично обґрунтувавши виділення різних форм співвідношення соціальної та юридичної ефективності правового регулювання, наявну суперечність між законністю і доцільністю, Л. Л. Лепех робить висновок про те, що центральною проблемою в контексті вивчення різних форм співвідношення соціальної та юридичної ефективності є те, що сумлінна реалізація несправедливої норми права (яка не відповідає об'єктивним суспільним потребам, сформованим суспільним відносинам) може призводити до несприятливих наслідків (стор. 180-183).

Разом із висвітленням загальнотеоретичних положень в дисертації розглядається значна кількість питань прикладного характеру, які стосуються соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання.

Публікації за темою дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано в 15 друкованих працях, з яких – 4 статті у наукових фахових виданнях, 2 статті – в іноземних періодичних виданнях, 9 – публікації у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження. Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням дисертації. Висновки автора щодо значущості її праці для науки і практики видаються правомірними.

Вирішення наукового завдання. Дисертація Л.Л. Лепех містить вагомий результати, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання, а також

забезпечують розв'язання низки практичних питань, що стосуються соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання. Викладені в роботі наукові положення заповнюють низку прогалин, які існують в теорії держави і права, є основою для проведення подальших досліджень, вдосконалення законотворчої діяльності, правоховної сфери, юридичної освіти.

Отже, найважливіші наукові та практичні результати дослідження соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальших теоретичних пошуків та шляхів вирішення питань із зазначеної тематики.

Результати дослідження можуть використовуватися у: науково-дослідницькій сфері – для подальшого дослідження загальних і спеціальних питань ефективності механізму правового регулювання; правотворчій сфері – для вдосконалення законодавства, що регламентує правореалізаційну сферу; навчальному процесі – положення та висновки дисертації можуть бути впроваджені в процес викладання курсів «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», «Тлумачення правових норм», використані при підготовці науково-методичних посібників, текстів лекцій, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Зауваження. Визнаючи загалом достатній теоретичний і практичний рівень роботи Л. Л. Лепех, варто звернути увагу на низку дискусійних положень та критики окремих її позицій з метою уточнення і конкретизації у частині вирішення завдань дисертаційного дослідження. З-поміж них:

1. Досліджуючи питання правового моніторингу, дисертант зауважує, що правовий моніторинг часто ототожнюють з юридичним прогнозуванням, а насправді їх треба розмежовувати. Натомість, вважаємо, що таке твердження потребує додаткового обґрунтування.

2. Як відомо, що поштовхом до приведення у дію механізму правового регулювання є не просто правозначима зміна, а зміна, що сприймається як

небажана, негативна, недостатня, неефективна, неадекватна, обумовлена відсутністю самостійного механізму коригування, така, що потребує оптимізації тощо. З огляду на це, правове регулювання переважно є процесом приведення відповідної системи відносин в оптимальний стан на основі використання існуючих масивів норм і правил в рамках заданого для них діапазону умов. Саме тому, в контексті зазначеного, доцільно було б встановити у чому полягає відмінність між правовим регулюванням та управлінням.

3. Розглядаючи зміст та структуру механізму правового регулювання, не зайвим було б розглянути зміст механізму правового регулювання в рамках міжнародного права, де цей механізм виступає як механізм консолідації, тобто створення і розвитку системи договорів про розмежування прав.

4. Загалом погоджуючись з дисертантом у тому, що соціальна зумовленість правової норми пов'язана з її відповідністю не тільки фактично сформованим суспільним відносинам, але й об'єктивним потребам прогресивного розвитку відповідної сфери суспільних відносин, а отже не зайвим було б у цьому контексті більш ширше торкнутись питання правового нігілізму.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Висловлені зауваження не перешкоджають позитивному ставленню до виконаної Л. Л. Лепех дослідницької роботи, а здійснений автором творчий пошук заслуговує на повагу і позитивну підтримку.

Рецензована дисертація вирішує конкретне наукове завдання, містить раніше не захищені положення, які є особистими напрацюваннями автора, мають наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку теорії держави та права.

Дисертаційні матеріали належним чином оприлюднені та пройшли апробацію в наукових публікаціях і виступах на конференціях. Зміст дисертації відповідає вимогам МОН України та відповідно відображений в авторефераті.

Наведене дозволяє визнати дисертацію «Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання» завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Автор дисертації – Лепех Леся Любомирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент –

декан юридичного факультету

Львівського торговельно-економічного університету,

кандидат юридичних наук, професор

О. С. Котуха

